

Магістр 2 року навчання
факультету міжнародних економічних відносин ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ІННОВАЦІЙ У РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. Систематизовано та узагальнено наукові погляди на зміст та економічну сутність інновацій. Проаналізовано співвідношення значень понять "інновація", "нововведення", "новація".

Аннотация. Систематизированы и обобщены научные взгляды на содержание и экономическую сущность инноваций. Проанализировано соотношение понятий "инновация", "нововведение", "новация".

Annotation. Scientific views on the content and nature of economic innovation are summarized and systematized. The correlation between the concepts of "innovation", "introduction", "novation" is analyzed.

Ключові слова: інновація, нововведення, новація, інноваційний процес, інноваційна діяльність.

У ринкових умовах інноваційна діяльність є основою для випуску конкурентоспроможної продукції, зміцнення конкурентних позицій підприємств, підвищення ефективності виробництва.

Одним із головних завдань сучасного етапу розвитку економіки України є подолання кризи, розробка та застосування сучасних методів і форм управління інноваційною діяльністю, створення умов для її активізації й підвищення ефективності.

У науковій літературі дискутується питання співвідношення понять "інновація", "новація", "нововведення", "винахід", "відкриття". Під терміном "інновація" розуміють процес, систему, результат, зміну тощо.

У зазначеному контексті значний науковий і практичний інтерес становить з'ясування економічної сутності інновацій та інноваційного процесу, аналіз та систематизація підходів до трактування дефініцій і змісту цих понять.

Питання ролі інновацій в економічній системі, дослідження проблем інноваційного розвитку економіки посіли одне з провідних місць у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних економістів і вчених. До них, передусім, належать праці Й. Шумпетера, Б. Твіста, Б. Санто, П. Друкера, Ф. Ніксона, Г. Менша, К. Найта, В. Александрової, А. Пригожина, А. Гальчинського.

Метою даного дослідження є систематизація та узагальнення наукових поглядів на зміст та економічну сутність інновацій з метою підвищення конструктивності та практичної реалізації інноваційного пріоритету розвитку суб'єктів підприємницької діяльності.

Згідно із Законом України "Про інноваційну діяльність", інновації – це новостворені або вдосконалені конкурентоспроможність технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва та соціальної сфери [1].

Дане визначення обмежує інноваційну діяльність тільки випуском на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг, у світовій практиці використовують ширше формулювання, яке охоплює також і розширення та відновлення номенклатури, покращення якості продукції (товарів, послуг), що виробляється, удосконалення технології їх виробництва з подальшим запровадженням та ефективною реалізацією на внутрішньому чи зовнішньому ринках.

Проаналізувавши погляди вітчизняних і зарубіжних вчених щодо визначення поняття "інновація", можна виділити два підходи до визначення поняття "інновація": 1) статичний або об'єктний підхід, згідно з яким інновація виступає як "інновація – продукт", як результат інноваційного процесу у вигляді нової техніки, технології, нового методу, що впроваджується на ринку; 2) динамічний або процесний, де інновація виступає як "інновація – процес", де інновація розглядається як процес дослідження, проектування, організація виробництва, комерціалізація і поширення нових товарів, технологій, методів замість існуючих.

Погляду на інновацію як процес дотримувались такі зарубіжні вчені: Д. Тідд, Д. Бессант, К. Павітт, Б. Твісс, Б. Санто. Серед українських економістів прихильниками даного підходу є І. Школа, І. Будникевич, О. Лапко, Д. Черваньов, Л. Нейкова [2 – 4], Колодізев О. М., Коюда О. П., Ястремська О. М. та ін.

На думку Б. Санто, інновація – це такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів приводить до створення кращих за своїми якістьми виробів, технологій і дає прибуток (у разі, коли інновація орієнтована на економічний зиск), її поява на ринку може принести додатковий дохід [5].

Засновник інноваційної теорії Й. Шумпетер розглядав інновацію в динаміці, як інноваційний процес, а саме: "виготовлення нового продукту, а не "новий" продукт – упровадження нового методу, а не "новий метод"; освоєння нового ринку; отримання нового джерела сировини" [6, с. 118].

Суть об'єктного підходу полягає в тому, що кожна інновація є як результатом НТП – нова техніка, технологія. Згідно з цим об'єктивним підходом розрізняють базові інновації, покращувальні інновації, псевдоінновації. Процесний підхід до інновації є комплексним процесом, який охоплює розроблення, впровадження у виробництво нових

Процесні інновації – це освоєння нової або значно вдосконаленої продукції, технології, організації виробництва. Випуск такої продукції неможливий у разі використання діючих устаткування або методів виробництва. У США 1/3 всіх інновацій процесні, а 2/3 – продуктові. У Японії співвідношення продуктових і процесних інновацій характеризується протилежними цифрами.

Інноваційний процес визначається в науковій літературі як діяльність, що охоплює комплексну взаємодію різномірних зовнішніх і внутрішніх чинників, які виступають як поєднання наукових, технологічних, соціально-економічних і культурних аспектів у динамічному ринковому середовищі [7]. Інноваційний процес – це процес послідовного перетворення інноваційної ідеї на товар, який є кінцевим результатом інноваційної діяльності, яка, у свою чергу, може складатися з декількох інноваційних процесів та виробництва множини інноваційних товарів, висхідною точкою яких є ідея, що може включати виробництво товарів, модернізацію технологій, удосконалення організаційної структури управління тощо (рис. 1).

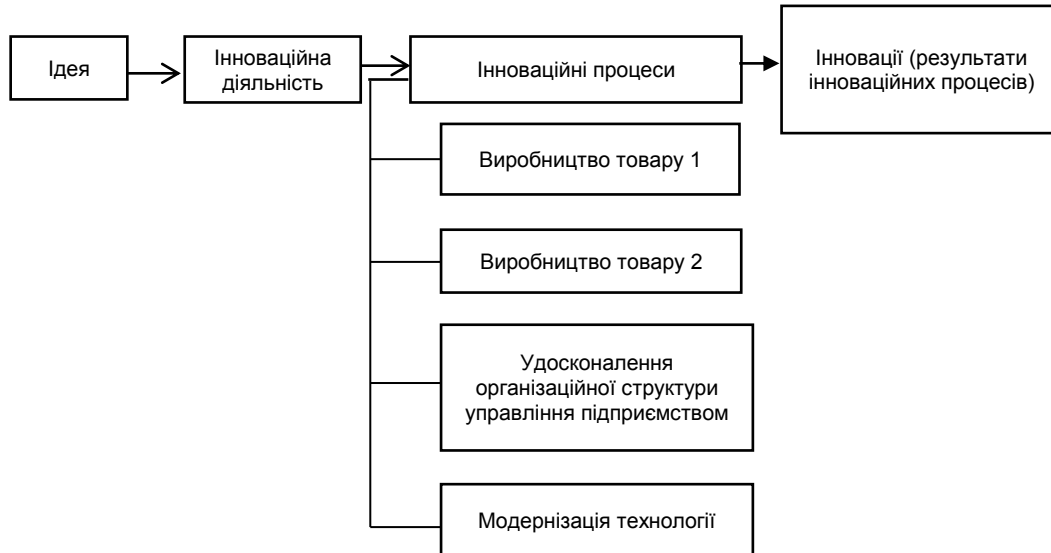

Рис. 1. Інноваційна діяльність та інноваційні процеси [8, с. 280]

Інноваційний процес у первинному наближенні розглядається як процес перетворення входів (ресурсів, інформації тощо) на виходи (нові товари, нові технології тощо). Даний підхід заснований на припущенні, що процес нововведення пов'язаний із творчою діяльністю, власне є ірраціональним і неорганізованим та описується моделлю типу "чорна скринька" (рис. 2).

Рис. 2. Інноваційний процес як процес перетворення [9, с. 96]

Дуже часто в зарубіжній та вітчизняній літературі ототожнюються поняття "інновація" та "нововведення". Слід зазначити, що сутність цих двох понять дещо відрізняється. Щоб з'ясувати відмінності цих двох явищ, необхідно розглянути різні точки зору на поняття "інновація" та "нововведення", які зображені в табл. 1 та 2.

Таблиця 1

Сутність поняття "інновація"

Автор	Зміст поняття "інновація"
Й. Шумпетер	Зміни з метою впровадження нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків та форм організації в промисловості [6]
Ф. Валента	Зміна в початковій структурі виробничого механізму, тобто перехід його внутрішньої структури до нового стану: стосується продукції, технології, засобів виробництва, професійної та кваліфікаційної структури робочої сили, організації; зміни як з позитивними, так із негативними соціально-економічними наслідками [15]
Т. Братан	Процес, у якому інтелектуальний товар – винахід, інформація, ноу-хау або ідея – набуває економічного змісту [13]
Валдайцев С. В.	Освоєння нової продуктової лінії, заснованої на спеціально розробленій оригінальній технології, що здатна вивести на ринок продукт, який задовольняє не забезпечені існуючими пропозиціями потреби [14]

М. Блауг	Будь-яке вдосконалення технічних засобів виробництва, будь-яке доповнення до існуючого обсягу технологічних знань [16]
С. Бешелев, Ф. Гурвіч	Реалізований у суспільному виробництві науковий або технічний результат, а також процес [17]
А. Левінсон	Результати, підсумок проведеної наукової, практичної, організаційної роботи
Канторович Л. В.	Наукові відкриття або винаходи, що мають практичне застосування і задовольняють економічні, соціальні й політичні потреби, дають ефект у відповідних галузях

Таблиця 2

Визначення поняття "нововведення"

Автор	Зміст поняття нововведення
Й. Шумпетер	Тільки частина процесу, ідея, її реалізація, споживання нового продукту [6, с. 121]
Ф. Валента	Це зміна, перехід [14]
Г. Гольдштейн	Заміна старого об'єкта новим, тобто певна новинка, якої не було раніше
Д. Грішвілі, В. Громека	Процес доведення технічного винаходу або відкриття до стадії практичного використання, коли воно починає давати економічний ефект або як кінцевий результат цього процесу, винахід доведений до стадії комерційного використання
К. Найт	Упровадження будь-чого нового відносно організації чи її безпосереднього оточення і розглядає нововведення "як особливий випадок процесу змін в організації"
Х. Барнет	Будь-яка ідея, діяльність чи речовий результат, які відрізняються за своїми якісними ознаками від існуючих форм
Кругліков А. Т.	Вперше створений і використаний конкретний засіб чи спосіб діяльності, який задовольняє суспільні потреби, дає реальний ефект у відповідних сферах людської діяльності і в якому знайшло практичне використання або втілилось нове знання у вигляді наукового відкриття чи технічного винаходу

Проаналізувавши існуючі підходи, можна зробити висновок, що нововведення – більш широке поняття, ніж інновація, це оформлений результат прикладних досліджень, експериментальних робіт, досліджень у певній сфері діяльності з метою підвищення ефективності її функціонування.

Чіткіше розмежування понять "нововведення" і "новація" дає П. Лелон: новація – це "новий вид продукції, метод, технологія", а нововведення – це "впровадження новації в економічний виробничий цикл" [10].

Інновація є техніко-економічним процесом, який завдяки практичному використанню продуктів розумової праці – ідей і винаходів – приводить до створення кращих за властивостями нових видів продукції та нових технологій, а нововведення – це процес доведення наукової ідеї до технічного винаходу, до стадії практичного використання, що приносить дохід.

Слово "innovation" утворене від латинського "новація" (новизна, нововведення) та англійського префікса "in", яке означає "в", "введення". Отже, в перекладі інновація означає введення нового або відновлення. Таким чином, інновація – це нововведення на основі науково-технічного прогресу, яке полягає у відновленні основних фондів та технологій, удосконаленні управління й покращенні економічного стану підприємств та є основою для економічного зростання національної економіки.

Прикладом переходу інновації у нововведення є створення у 1954 році першої у світі атомна електростанція (АЕС) потужністю 5 МВт, що у 167 разів менше, ніж потужність Дніпрогесу-2, але при цьому був реалізований новий метод використання енергії атома [11]. Інновація стала нововведенням.

Нововведення – це комплексний процес, який об'єднує створення, розробку, доведення до комерційного використання і поширення новації, що задовольняє певну потребу, приносить дохід та спричиняє техніко-економічні й інші зміни в соціальному середовищі.

Нововведення створює вартість і матеріальні цінності, спираючись на певні зміни в будь-якій галузі – технології, матеріалів, цін, послуг, демографії чи геополітики, формує новий попит і нові ринки. Нововведення сприяє переміщенню ресурсів у сферу більш високої продуктивності та прибутку.

Термін "новація" вживається щодо всіх новин як у виробничій, так і в організаційній, фінансовій, науковій, навчальній, соціальній сферах, щодо будь-яких удосконалень, які забезпечують зменшення витрат або створюють умови для зміни способу життя.

Більшість новацій реалізується у сфері економіки, забезпечуючи вирішення завдань економічного зростання, конкурентоспроможності не тільки підприємства, а й країни в цілому. Чимало новацій, своєчасно не впроваджених, морально старіють, втрачають новизну і свою комерційну привабливість.

Новація з моменту впровадження у виробництво, побут, інші сфери діяльності стає нововведенням (інновацією). Англійське слово innovation у перекладі означає нововведення та поширення новинок.

На думку Пригожина А. І., саме нововведення є своєрідною "клітиною" розвитку цілеспрямованих змін [12]. В умовах прискореного суспільного розвитку нововведення в різних сферах життя (техніці, економіці, управлінні, культурі) стають дедалі частішими й неперервними. Тенденція до зростання нововведень тісно пов'язана з розвитком наукомістких виробництв, у створенні яких є важливими людські ресурси, знання, навички, ноу-хау. Не всі зміни є нововведеннями, а тільки ті, котрі вносять у середовище нові елементи. Як уже зазначалось, вони можуть бути соціальними, духовними й матеріальними, кожна з яких є новацією, тобто предметом нововведення,

чи то верстат, пристрій, форма звіту, мистецтво, сировина чи система управління. Таким чином, від моменту прийняття до поширення новація набуває нової якості – стає нововведенням (інновацією). Головною рисою нововведення є його вплив на спосіб життя людей, стиль поведінки, світогляд, тобто зміни.

Об'єктами інноваційної діяльності є: інноваційні проекти та програми, нові знання та продукти інтелектуальної діяльності, виробничі обладнання та процеси, інфраструктура виробництва, організаційно-технічні рішення адміністративного, виробничого комерційного характеру, сировинні ресурси, товарна продукція, механізми формування споживчого ринку та збуту товарної продукції.

В умовах ринкової економіки інновації мають сприяти інтенсивному розвитку економіки, забезпечувати прискорення впровадження у виробництво останніх досягнень науки і техніки, повніше задовольняти потреби споживачів у різноманітній високоякісній продукції та послугах.

Розробка нових і вдосконалення існуючих форм, методів та інструментів підтримки інноваційної активності та побудови національної інноваційної системи є перспективним напрямом для подальших наукових досліджень. Проведений аналіз визначень поняття "інновація" дозволяє констатувати те, що більшість із них ґрунтується на концепції Й. Шумпетера, який розглядав інновацію з погляду економічного застосування – у пошуку нового, нетрадиційного способу досягнення мети, що сприяє використанню результатів наукових досліджень і розробок, спрямованих на вдосконалення процесу виробничої діяльності підприємства.

Економічний розвиток країни в цілому залежить від ефективного розвитку кожного підприємства. Інновації дають змогу забезпечити динамічний та ефективний розвиток господарства.

Таким чином, під інноваціями слід розуміти зміни у всіх сферах життєдіяльності підприємства: виробничій, маркетинговій, фінансовій, організаційній, соціальній за допомогою впровадження, освоєння і використання нових або вдосконалених рішень, заснованих на науково-технічних досягненнях, з метою задоволення щораз вищих потреб суспільства і підвищення конкурентоспроможності самого підприємства.

Наук. керівн. Українська Л. О.

Література: 1. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV, розділ 1.1.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15. 2. Комлик М. О. Інноваційний розвиток – потреба та реальність / М. О. Комлик // Наукові вісті НТУУ "КПІ". – 2003. – № 3 (29). – С. 12–20. 3. Євдокименко В. К. Стратегія соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці : концептуальний підхід в сучасних умовах / В. К. Євдокименко // Регіональна економіка. – 2004. – № 2. – С. 104–118. 4. Долішній М. І. Організаційно-економічні напрямки активізації інноваційної діяльності в Україні: регіональні аспекти / М. І. Долішній, Є. І. Бойко // Регіональна економіка. – 2004. – № 1. – С. 48–54. 5. Санто Б. Інновація как средство экономического развития / Б. Санто ; пер. с венг. – М. : Прогресс, 1990. 6. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1992. – С. 84–154. 7. Федулова І. В. Еволюція моделей інноваційного процесу / І. В. Федулова // Теорії мікро- макроекономіки ; збірник наукових праць. – 2011. – Вип.36. – С. 111–123. 8. Кузьмін О. Є. Інноваційна діяльність промислових підприємств : види та особливості / О. Є. Кузьмін, К. О. Дорошкевич, М. М. Вороновська // Економічний простір. – 2012. – № 57. – С. 276–283. 9. Петухова О. М. Розвиток моделей інноваційного процесу / О. М. Петухова, Г. В. Сілакова // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2011. – № 2 (56). – С. 96–103. 10. Хартман В. Д. Критический анализ буржуазных теорий и практики управления промышленными исследованиями и разработками / В. Д. Хартман, В. Шток ; пер. с нем. – М. : Прогресс, 1979. 11. Офіційний сайт Південно-Українського енергокомплексу. – Режим доступу : http://www.sunpp.mk.ua/uk/nuclear/world_power_engineering. 12. Пригожин А. И. Нововведения: стимулы и препятствия (социальные проблемы инноватики) / А. И. Пригожин. – М. : Политиздат, 1989. 13. Братан Т. Управление научно-техническими нововведениями / Т. Братан. – М. : Экономика, 1989. – 712 с. 14. Валдайцев С. В. Оценка бизнеса и инноваций / С. В. Валдайцев. – М. : Филинь, 1997. – 272 с. 15. Валента Ф. Управление инновациями / Ф. Валента. – М. : Прогресс, 1985. – 440 с. 16. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг ; [пер. с англ.]. – М. : Дело ЛТД, 1994. – 720 с.